

Paul Garde

Journal de voyage en Bosnie-Herzégovine: Octobre 1994

[Strasbourg]: La Nuée Bleue, 1995, 143 str.

Tiskana je i treća knjiga Paula Garda motivirana ratom u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Dok su prve dvije, *Vie et mort de la Yougoslavie* (Fayard, 1992) i *Les Balkans* (Flammarion, 1994) ponajprije pokušaj razumijevanja uzrokâ i stânjâ na području bivše Jugoslavije, *Journal de voyage en Bosnie-Herzégovine: Octobre 1994* oslikava ratno stanje iznutra, u srcu Bosne i Hercegovine, s autentičnim sudionicima i njihovom percepcijom i razumijevanjem događaja.

Na svom kratkom putovanju po Bosni i Hercegovini Paul Garde pažljivo bilježi riječi svojih sugovornika, opisuje poteškoće s kojima se putnik susreće "krstareći" ratom razorenom zemljom, njenim tužnim, opustjelim i opustošenim predjelima i iznosi svoje primjedbe o onome što vidi, čuje i proživljava. Autor-znanstvenik svjestan je vremenske i prostorne ograničenosti unutar kojih nastaje njegov dnevnik. On upozorava čitatelja na to da je Bosnu i Hercegovinu posjetio u ponešto mirnijem razdoblju, opterećenom nedavnim bošnjačko-hrvatskim sukobom, koje je prethodilo zajedničkim vojnim akcijama Armije BiH, HVO-a i HV-a u ljetu 1995. te da nije ni ušao na područje koje nazivaju Republikom Srpskom. Paulu Gardu-jezikoslovcu pomoglo je poznavanje jezika (o čijim nekim sličnostima i razlikama pristupačno i nenametljivo također upozaje čitatelja) da lakše putuje i da sluša domaće ljude koji ne prenose službene stavove nego nastoje što uvjerljivije iskazati svoju konstrukciju stvarnosti. Razgo-

varao je s domaćim stanovništvom: s običnim ljudima, intelektualcima, ljudima bliskim vlasti i oporbenjacima. Razgovarao je i sa strancima delegiranima u Bosnu i Hercegovinu u okviru međunarodnih organizacija i diplomatima. Kao intelektualac staroga kova, koji se ne služi dobrobitima tehnike, vjerujući u pero i pamćenje, pokušao je što vjernije zabilježiti riječi svojih sugovornika. U knjizi ih je kurzivima izdvojio od svojih primjedaba, tumačenja, zapažanja i opisa.

Pisana poput dnevnika knjiga se započinje i autorovim pripremama za putovanje (koje se započelo i završilo u Zagrebu). Autor je između 3. i 19. listopada 1994. prevalio znatno duži put nego što bi u normalnim okolnostima bilo potrebno da se obiđe Mostar, Zenica i Sarajevo. Vjerojatno je i jedini stranac koji je kroz razvikani tunel ušao u Sarajevo pretrpjevši sve što čovjek njegove dobi može iskusiti u takvoj avanturi.

Premda je unaprijed pripremio popis mogućih sugovornika oni se nižu *snow-ball* metodom, a Paul Garde se tome prepušta vjerujući da najzanimljiviji nisu uvijek oni za koje smo unaprijed mislili da će biti nego da su najvrijedniji učinci često od slučajnih susreta. Osjeća se radost i znatiželja s kojom autor prilazi tim slučajnim sugovornicima i zahvalnost s kojom prima njihove iskaze. Paul Garde poštuje mišljenja svojih informanata premda nisu uvijek u suglasju s njegovima. Stoga su "sugovornički kurzivi" isprepleteni autorovim objašnjenjima, obrazloženjima, tumačenjima koji nas poučavaju o onome što nismo znali ili nas barem uvjeravaju da je subjektivnost informanata gotovo neizbježna.

Gradovi i vrijeme obilaska gradova uvjetovali su etničku pripadnost sugovorni-

ka i teme razgovora. Bilo je više Muslimana i Hrvata i tek pokoji Srbin. Istaknutiji je bio problem bošnjačko-hrvatskog sukoba. Autor ne propušta, međutim, opominjati na porijeklo svih sukoba. On dobro poznaje i razlikuje uzroke, povode i posljedice. Uočava i osuđuje bošnjačke i hrvatske grijehe, ali ne upada u zamku, tako karakterističnu za mnoge koji su na ovaj ili onaj način htjeli opisati rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, ne izjednačuje krvnika i žrtvu. Paul Garde nastoji biti objektivni i pravedan, ali to ne znači i na stanovit način neopredijeljen. Njegova ljudska toplina stavlja ga na stranu žrtve i potiče na kritiku diplomacije vlastite domovine riječima: "Hiniti da se drži ravnoteža između prenaoružanog agresora i žrtve koja gotovo i nema obrane, to je očigledno stati na stranu prvoga. To znači pripremiti univerzalnu vladavinu džungle" (str. 141).

Knjiga završava rekapitulacijom svega doživljenog. Bio je u zemlji u kojoj "nakon tri i pol godine rata posvuda vlada siromaštvo i nesreća", u kojoj se "nakon toliko užasa i zlostavljanja, svi boje svijtu. (...) Svugdje se oni koji ne pripadaju lokalno dominantnom narodu osjećaju nelagodno, i homogenizacija svake zone zbiva se spontano čak i tamo gdje se ne nameće brutalno. Međutim, bitka za toleranciju nije izgubljena, rasprava se nastavlja, društvo ostaje otporno na pojave fanatizma" (str. 140). Vratio se u svoju domovinu koja, poput ostaloga zapadnog svijeta, arogancijom nedodirljivih prosuđuje "plemenske borbe" na jugoistoku Evrope, nesklona da potpuno razumije događaje i, kako autor na samom kraju knjige opominje, nesposobna prepoznati upozorenje i probuditi svijest o tome da nitko ne zna što ga već sutra može zadesiti.

Čitanje ovog "dnevnika" neće čitatelju samo na zanimljiv način predočiti isječak iz života Bosne i Hercegovine - knjiga će ga potaknuti na razmišljanje. Manje upućeni čitatelj doznat će ponešto o prošlosti, jeziku, ljudima, događajima u zemlji Bosni (i Hercegovini). Koliko je ova knjiga potrebna nezalicama diljem Evrope govori prva izdavačeva rečenica na stražnjoj strani ovitka knjige: "Autor, već četrdeset godina dobro poznaje bivšu Jugoslaviju čiji jezik govori..." (istakla J. Č.-K.). I to upravo na knjizi jezikoslovca koji poznavajući materiju i poštivajući opredjeljenja naroda objašnjava zašto govori o bošnjačkom, hrvatskom i srpskom jeziku! Onima kojima je sve o čemu Paul Garde piše (manje ili više) poznato njegova bi knjiga mogla poslužiti kao pristupačan "vodič u objektivnost" što izmiče mnogima ranjenima ratom.

Jadranka Čačić-Kumpes

Institut za migracije i narodnosti, Zagreb

E-mail: jckumpes@public.srce.hr

Povijest i kultura gradišćanskih Hrvata

Zagreb: Nakladni zavod Globus, 1995, 560 str.

U biblioteci "Posebna izdanja" Nakladni zavod Globus objavio je 1995. knjigu *Povijest i kultura gradišćanskih Hrvata*. Istoimenu znanstveni projekt pokrenut je još godine 1972. kao zakašnjeli odjek Proljeća. U okružju nesklonu ozbiljnijem i objektivnom izučavanju ovakvih tema bilo je previše opstrukcija i ideologiziranja (pa i utjecaja